

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-79>

УДК 364-322.005.331.522.4

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСВА У РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

THE ROLE OF VOLUNTEERING IN HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT

Захарчин Галина Миронівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту
персоналу та адміністрування,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4081-7926>

Юрченко Олександра Богданівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0126-342X>

Zakharchyn Halyna

Lviv Polytechnic National University

Yurchenko Oleksandra

Ivan Franko National University of Lviv

У статті висвітлено роль та вклад волонтерства у примноження людського капіталу. Обґрунтовано доцільність розгляду взаємозв'язку волонтерства із людським капіталом на основі теорії соціальної згуртованості і громадянського суспільства, складовою якого є волонтерський рух. Наголошено на високій адаптативній здатності волонтерства, умінні управляти змінами, що сприяє формуванню системи нових знань, розвитку нових компетенцій та прикладних технологій, які стають інструментом зростання людського капіталу. Виділено і охарактеризовано основні функції волонтерства: освітню, аксіологічну, комунікаційну, мобілізаційну, культурологічну, світоглядну, які безпосередньо дотичні до структурних компонентів людського капіталу. Підкреслено багатогранність напрямів волонтерської діяльності, що свідчить про високу здатність волонтерства відновлювати людський потенціал. Зазначено, що волонтерство сприяє примноженню людського капіталу на усіх рівнях – особистісному, мікрорівні; макрорівні – національний людський капітал.

Ключові слова: волонтерська діяльність, людський потенціал, людський капітал, елементи людського капіталу, соціальний капітал, соціальне згуртування, громадянське суспільство, функції волонтерства.

The article highlights the role and contribution of volunteering to the enhancement of human capital. The expediency of considering the relationship between volunteering and human capital on the basis of the theory of social cohesion and civil society, of which the volunteer movement is a component, is substantiated. The paper emphasises the high adaptive capacity of volunteering and the ability to manage change, which contributes to the formation of a system of new knowledge, development of new competencies and applied technologies that become a tool for human capital growth. The main functions of volunteering are allocated and characterised: educational, axiological, communication, mobilisation, cultural, and worldview, which are directly related to the structural components of human capital. The transformation of volunteering functions into the elemental structure of human capital is specified, which has applied value and can become a methodological basis for assessing the effectiveness of volunteer movements. The study emphasises the importance of the educational function of volunteering, which contributes to the acquisition of new knowledge with a high proportion of applied knowledge. The use of the systematic method allowed to identify a set of personal and professional characteristics of volunteers, which allows them to use their productive ability in real situations, ensuring the effectiveness and socially useful result of their activities. The analysis of the areas of volunteering activity reveals their versatility, thereby indicating the high ability of volunteering to restore human potential. It is noted that volunteering contributes to the multiplication of human capital at all levels: personal (private human capital), micro-level (corporate human capital), and macro-level (national human capital). It is emphasised that the contribution of volunteering to the strengthening and development of human capital should be considered not only through the economic prism, but also through the social prism, which is closely related to social capital.

The article concludes on the prospects for further research, given that volunteering is evolving, new directions and vectors of volunteering are emerging, which will affect socio-economic processes and, accordingly, social and human capital, which should be the subject of new research.

Keywords: volunteer activity, human potential, human capital, elements of human capital, social capital, social cohesion, civil society, functions of volunteering.

Постановка проблеми. Волонтерство протягом всього історичного періоду свого становлення і розвитку демонструє високу ефективність і здатність реалізовувати людський потенціал в умовах складаних викликів. Особиста мотивація й ціннісно - усвідомлена поведінка волонтерів виділяють волонтерський рух як особливий у системі громадянського суспільства, здатний активізувати внутрішні ресурси, працювати на випередження і досягати результатів. Напрями волонтерської діяльності різновекторні, можуть змінюватися, адже вибір пріоритетів залежить від обставин і викликів, однак, волонтерська діяльність зберігає свою особливу системність, цілісність і місіонерність.

Для повноти розкриття сутності волонтерства як феноменального явища на теоретичному рівні необхідно досліджувати волонтерство не тільки як форму соціальної активності, але й як важливий людський ресурс, здатний забезпечувати економічну стабільність. У прикладному сенсі доцільно вирішувати проблемні моменти, пов'язані із створенням інституційної основи волонтерства із збереженням свободи як засадничої цінності волонтерської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні науковий інтерес дослідників сконцентрувався навколо проблематики волонтерства з об'єктивної причини, адже волонтерський рух високо оцінений суспільством і його вклад у соціально-економічне життя є суттєвим. Відповідно до тематики статті наукові дослідження розгалужені двома лініями – сутнісно-змістовим наповненням поняття «людський капітал», яке доволі повно представлено у науковому середовищі, та проблемою волонтерством, його особливостями та напрямками діяльності. Галушка З. висвітлює роль людського капіталу як потенціалу післявоєнного відновлення України [1], Кохан М. О., Гнилянська Л. Й., Головнєв В. І. також акцентують увагу на розвитку людського капіталу у контексті соціальної згуртованості [5], Самборська О. Ю. трактує людський капітал як фактор економічного зростання [8]. Сутнісну характеристику людського капіталу, його структуру і значення

для післявоєнної відбудови економіки України запропоновано у науковій статті Пилипенка Ю. І., Швець А. С. [6].

Щодо другої лінії зазначеної в статті проблематики, то науковці досліджуючи феномен волонтерства в історичному розрізі, виділяють його основні напрями, функції та характерні особливості. У цьому ключі заслуговує на увагу стаття Головка О.В., у якій простежено історико-правовий аспект формування і розвитку волонтерства в Україні [2]. Еволюційний шлях становлення волонтерства також досліджує Коваленко І. Е., висвітлюючи розвиток волонтерства в умовах цифровізації суспільства і наголошуючи на поєднанні традиційних форм волонтерства із онлайн- волонтерством, що значно розширює можливості вкладу у зміцнення людського капіталу [4]; Погрібна В. Л. звертає увагу на волонтерство через призму соціокультурного чинника [7].

Багатогранність і сутнісно-діяльнісна насиченість поняття «волонтерство» дають підстави поглиблювати наукові дослідження, зокрема, у напрямку його зв'язку із людським капіталом та впливу на його нарощування, оскільки ця тема досліджена поверхнево.

Мета статті полягає у висвітленні ролі та вкладу волонтерства у розвиток і примноження людського капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У викладі матеріалу звертаємо увагу на три основні аспекти, які дають підстави розглядати волонтерство у контексті людських ресурсів. Перший аспект концептуального характеру, який підкреслює вклад волонтерства у зміцнення соціального потенціалу суспільства, що підтверджується концепцією соціального згуртування. Оскільки однією із рис згуртування суспільства є формування ініціативних груп, то волонтерські групи, які зараз є доволі впливовими і численними в Україні, забезпечують високий рівень згуртування, що, своєю чергою, позитивно впливає на соціальний капітал. Високий рівень вмотивованого єднання, позиціонування себе в середовищі однодумців, об'єднаних навколо спільних цінностей і спільного бачення розвитку подій – це ті важливі якісні індикатори

соціального згуртування, які підтверджують вклад волонтерства у людський ресурс. Науковці підкреслюють, що «досягнення соціальної згуртованості через розвиток людського капіталу є ключовим аспектом стабільності та процвітання суспільства, формування стратегічного потенціалу, зокрема в умовах динамічних змін» [5].

Другий важливий аспект сприйняття волонтерства як джерела людських ресурсів – це визнання ролі волонтерського руху у зміцненні громадянського суспільства. Дослідники волонтерства стверджують, що «волонтерство в Україні стало виразним показником формування і становлення громадянського суспільства. Цей інститут сформувався не внаслідок реформ, запроваджених «згори», за почином держави, а в результаті ініціативи громадян, їх свідомості патріотизму» [2, с. 16]. Інститут громадянського суспільства «базується на принципах цілісності й органічної солідарності. Має відповідну структуру, до якої входять: волонтерські спільноти різних організаційних форм; волонтерські практики; соціальні, економічні, політичні й культурні ресурси; легітимні норми й правила волонтерської діяльності на основі загальнолюдських і гуманістичних цінностей; традиції й зразки поведінки добровольців» [7, с. 192]. Високий рівень розвитку громадянського суспільства впливає на людський капітал, є перспективним джерелом його примноження. Дослідники людського капіталу підтверджують, що «важливим буде роль громадянського суспільства, основу якого складає людський капітал «середнього класу» нашої держави, щодо подальшого інституційного реформування України та її руху до соціальних та інших стандартів цивілізованого світу. Тому з'ясування напрямів та факторів розвитку людського капіталу нашої країни є нагальним для вітчизняної економічної науки та суспільної практики» [6, с. 16]. Будучи складовою громадянського суспільства, волонтерство, своєю чергою, також впливає на людський капітал. Волонтерський рух як різновид складової громадянського суспільства виконує важливі функції, і розвивається за багатьма напрямками: гуманітарним, соціальним, культурологічним, екологічним, воєнним, який під час повномасштабного вторгнення росії в Україну, став пріоритетним. Багатогранність напрямів волонтерської діяльності є свідченням стійкості і високого потенціалу відновлення людських ресурсів та людського потенціалу. З цієї причини у контексті люд-

ських ресурсів як важливої цінності доцільно розглядати результативний вклад волонтерства у примноження людського капіталу, що є ще одним важливим аспектом дослідження волонтерства як явища, процесу, прикладної філософії й мистецтва самоорганізації в складних умовах. Вклад волонтерства у зміцнення й розвиток людського капіталу розглядаємо не тільки через економічну призму, але й соціальну, що тісно пов'язано із соціальним капіталом.

Людський капітал поняття багатогранне і має багатоеlementну структуру, яка охоплює знання, досвід, здібності, навички, цінності, продуктивну енергію, культуру й творчі задатки людини, її мотиваційні установки. Це широкий спектр людських якостей, які уможливають не тільки збереження людського капіталу в умовах викликів, але й їхній розвиток та зростання. Вклад волонтерської діяльності у примноження людського капіталу забезпечується завдяки її функціям. Взаємозв'язок функцій волонтерства та елементів людського капіталу представлено у табл. 1.

Таблиця 1
**Взаємозв'язок функцій волонтерства
із елементами людського капіталу**

Функції	Елементи людського капіталу
Освітня	Нові знання, компетенції
Аксіологічна	Цінності
Комунікаційна, активізаційна	Практичні навички, соціалізація, новий досвід
Мобілізаційна	Творчі, розумові здібності
Культурологічна	Культура відповідальності
Світоглядна	Мотивація

Джерело: авторська розробка

У табл. 1 відображено функції волонтерства, які безпосередньо дотичні до елементного складу людського капіталу. Виконуючи освітню функцію, волонтерство сприяє набуттю нових знань із високою питомою вагою знань прикладного характеру, які за способом набуття є рефлексивними або інтуїтивними знаннями. Ці знання відображають поєднання когнітивного компоненту із діяльнісним, тобто, умінням нестандартно і вчасно вирішувати проблеми. Так формується життєва, професійна, соціальна та громадянська компетентність волонтерів, яка не тільки зміцнює їхні адаптивні можливості, але

й розвиває здатність управляти змінами і дає можливість працювати всупереч несприятливим обставинам. Волонтерство сприяє інтегруванню знань із різних галузей. Прикладом може бути екологічне волонтерство, завдяки якому формується банк нових знань, їхнє генерування й передача не тільки у вузькій сфері екології, але й економіки, інформаційній сфері, освіті. Реальні факти підтверджують це, адже «щороку тисячі волонтерів з усього світу долучаються до написання статей, наукових робіт, зйомок документальних фільмів, фото та відео, щоб розповісти світові про екологічні проблеми сучасності. Наприклад, для дослідження Екодії "Вода близько" саме волонтери допомагали зі збором даних та займалися мапуванням об'єктів, що дозволило науковцям далі провести математичне моделювання з використанням цих даних. Захисники довкілля можуть ставати амбасадорами екологічного способу життя та ділитися своїми знаннями: проводити уроки в школах та університетах, виступати з лекціями, організовувати розмовні клуби або інфоточки» [9]. Отож, набуті волонтерами знання, досвід приносять синергетичний ефект, примножуючи інтелектуальний капітал у суміжних предметних сферах та даючи поштовх іншим видам волонтерства. Так появилось медіаволонтерство, яке науковці визначають як «компетенції, знання і навички, які людина готова застосувати для того, щоб розповісти про волонтерство іншим людям. Це фотографи, журналісти, люди, популярні в соціальних мережах, дизайнери. Цей вид волонтерства набуває все більшої популярності» [4, с. 14]. Аксіологічна функція волонтерства розвиває усвідомлене бачення та розуміння ролі кожного у загальносуспільних процесах, особливо в умовах війни; зміцнює моральні цінності, які проявляються через альтруїзм, усвідомлене прагнення допомогати у складних обставинах. Еквівалентом цієї функції є висока довіра – як цінність. Аксіологічна функція має ціннісно-прикладний сенс, оскільки чітко демонструє, що на основі цінностей волонтер здійснює свій життєвий вибір і напрям діяльності. Комунікаційна, активізаційна функції волонтерства трансформуються у практичні навички, новий досвід, які щоденно здобувають волонтери, і які стають їхнім особистісним капіталом, одночасно примножуючи людський капітал суспільства. Важливо підкреслити цінність досвіду, який волонтери набувають в умовах мирного часу і під час війни, що охоплює

не тільки здатність швидкого реагування на обставини і вирішення проблем, але й досвід збереження ментального здоров'я і розвитку емоційної стійкості. Актуалізація навичок як складової людського капіталу відповідає сучасним тенденціям менеджменту, адже, як зазначають дослідники, «має відбуватися перехід до управління за навичками. Для цього необхідно аналізувати та враховувати навички працівників, розкривати їхній потенціал, змінювати форми комунікації та організації їхньої роботи, стимулювати креативність та відповідальність у роботі» [1, с. 104]. Про роль навичок в структурі людського капіталу наголошується у пояснювальній записці до законопроекту № 11158 «Волонтерство дає можливість молоді розвивати свої навички та отримувати практичний досвід, що є корисним не лише для подальшого вступу до закладів вищої та/або професійної освіти, але й для вступу на ринок праці. Роботодавці все більше оцінюють соціальну відповідальність та волонтерський досвід як показник готовності працівника бути активним та ефективним у команді» [3]. Комунікаційна функція волонтерства розкриває широкі горизонти й можливості соціалізації, активізує громадянські ініціативи, позитивні моделі активної поведінки в суспільстві. Волонтерам доводиться взаємодіяти із різними групами людей, об'єднувати, заохочувати до спільних ініціатив, що, своєю чергою, розвиває соціальний капітал. Сьогодні комунікаційні можливості волонтерства розширюються завдяки інформаційним технологіям, що дає змогу ефективно працювати в онлайн-форматі.

Мобілізаційна функція дозволяє використовувати складні виклики та обставини для нових можливостей, розвиваючи креативність, мобілізуючи внутрішню енергію на особистісний розвиток, творчі здібності та пізнавально-діяльнісну активність. Поєднання творчого підходу до вирішення проблем, креативності у всіх напрямках волонтерської діяльності разом із набутими знаннями є запорукою зміцнення людського капіталу. Мобілізаційна функція волонтерської діяльності стимулює мобільність людського капіталу, оскільки його носії – волонтери наділені здатністю швидкої переорієнтації на потреби соціуму і розширення сфери прикладання своїх здібностей та зусиль. Ця функція сутнісно відповідає специфічному людському капіталу.

Культурологічна функція волонтерства розвиває культуру відповідальності, яка, заодно, є мотиваційним чинником волонтерської

діяльності. Культуру відповідальності волонтерства доцільно розглядати через призму категорій етики та права. Етичний зріз культури є відображенням високого рівня свідомості волонтерів і розуміння необхідності дотримання правил взаємовідносин у суспільстві в умовах жорстких викликів. Правовий зріз культури волонтерської діяльності відображає високий рівень соціальної відповідальності волонтерів. Маючи високу іншу свободу, волонтерство наділене і високою консолідованою соціальною відповідальністю. Світоглядна функція є силовим полем, яке розширює не тільки можливості пізнання, але й розвиває практичну дієвість людини, адже відповідний світогляд спонукає до практичних дій. Крім того, світоглядна функція дає розуміння мотиваційних цілей волонтерів та волонтерського руху загалом. Волонтерський рух розвивається в межах чітко окресленого мотиваційного середовища, в якому волонтери, як носії людського капіталу, об'єднані спільними цінностями, чітко визначеними цільовими орієнтирами і поведінкою. Волонтерам притаманна модель поведінки, спрямована не тільки на суспільну корисність й соціальну взаємодію (мотив приналежності), але й на саморозвиток, набуття нових знань (мотив збагачення), які сукупно сприяють якісному відтворенню та розвитку людського капіталу. Ця мотиваційна модель поведінки волонтерів спрямована на перспективу, засвідчує, що мотивація піддається капіталізації, адже, стверджують науковці, «щодо самих працівників, то необхідно враховувати майбутні зміни у структурі зайнятості та у вимогах до їхніх навичок. Найбільше знадобляться здатність до самоорганізації та самомотивації, уміння спілкуватися з багатьма контрагентами, уміння використовувати сучасні інформаційні можливості для розвитку, набуття «мирних» професій замість військових кваліфікацій» [1, с. 105].

Зазначимо, що представлені у табл. 1 функції далеко не вичерпують усі напрями волонтерської діяльності, але є найбільш дотичними

до структури людського капіталу, яка також є неоднорідною, однак всі складові людського капіталу мають соціально-економічну цінність. Важливо, що волонтерство сприяє примноженню людського капіталу на усіх рівнях – особистісному (приватний людський капітал), мікрорівні – корпоративний людський капітал; макрорівні – національний людський капітал. Волонтерський рух є резервом відновлення людського капіталу. В умовах війни волонтери демонструють високу здатність реально проявляти свою компетентність за різних обставин.

Отже, волонтерство є вагомим чинником зростання людського капіталу, адже волонтери володіють тією сукупністю характеристик, яка дає змогу використовувати їхню продуктивну здатність у реальних ситуаціях, забезпечуючи ефективність та суспільно корисний результат їхньої діяльності.

Висновки. Волонтерство є ціннісно-ресурсним потенціалом примноження людського та соціального капіталу, адже людські ресурси є основою його діяльності. Сприяючи розвитку людського капіталу, волонтерство одночасно підвищує соціальну згуртованість, громадянську активність, стимулює саморозвиток особистості, формує її ціннісний світ та раціонально-пізнавальну дієвість. Вплив волонтерства на зростання людського капіталу відбувається завдяки його функціям: освітній, аксіологічній, комунікаційній, мобілізаційній, культурологічній, світоглядній, які безпосередньо дотичні до структурних компонентів людського капіталу.

Щодо перспектив подальших досліджень, то доцільно розширити коло дослідження, включивши проблеми, пов'язані із методикою оцінювання вкладу волонтерства у зростання людського капіталу. Еволюційно волонтерські рухи розвиваються, появляються нові напрями і вектори волонтерської діяльності, які впливатимуть на соціально-економічні процеси і, відповідно, на соціальний та людський капітал, що повинно стати предметом нових наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галушка З. Людський капітал економіки України: вплив війни та потенціал післявоєнного відновлення. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. 328 (2). С. 100–108.
2. Головка О. В. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 9–18.
3. Коваленко А. Верховна Рада ухвалила законопроект про розвиток волонтерства в освіті: що він передбачає. *Українська правда*. <https://life.pravda.com.ua/society/u-verhovniy-radi-uhvalili-zakonoprojekt-pro-volontersku-diyalnist-u-zakladah-osviti-detali-305790/>

4. Коваленко І. Е. Концептуальні засади створення школи волонтерів в умовах цифрової трансформації. *Імідж сучасного педагога*. 2023. 6(213). С. 12–17.
5. Кохан М. О., Гнилянська Л. Й., Головнєв В. І. Розвиток людського капіталу та досягнення соціальної згуртованості в умовах формування стратегічного потенціалу та динамічних змін. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59.
6. Пилипенко Ю. І., Швець А. С. Людський капітал: сутність та фактори розвитку. *Економічний вісник*. 2023. № 2. С. 15–21.
7. Погрібна В.Л. Волонтерство як соціокультурний феномен : епістемологічні та аксіологічні аспекти аналізу. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2015. № 4 (27). С. 185–194.
8. Самборська О. Ю. Людський капітал як фактор економічного зростання. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 64–72.
9. 10 найпопулярніших напрямків екологічного волонтерства. Екодія. URL: <https://ecoaction.org.ua/eko-volonter-10.html>

REFERENCES:

1. Halushka, Z. (2024) Liuds'kyj kapital ekonomiky Ukrainy: vplyv vijny ta potentsial pisliavoiennoho vidnovlennia. [Human capital of the ukrainian economy: the impact of war and post-war recovery potential]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, vol. 328(2), pp. 100–108. (in Ukrainian).
2. Holovko, O. V. (2023). Holovko O. V. Volonterstvo v Ukraini: istoryko-pravovyy aspekt [Volunteering in Ukraine: historical and legal aspect]. *Pravo i bezpeka – Law and security*, no. 2(89), pp. 9-18. (in Ukrainian).
3. Kovalenko A. Verkhovna Rada ukhvalyla zakonoproiekt pro rozvytok volonterstva v osviti: scho vin peredbachaie [The Verkhovna Rada adopted a bill on the development of volunteering in education: what it involves]. *Ukrains'ka pravda*. Available at: <https://life.pravda.com.ua/society/u-verhovniy-radi-uhvalili-zakonoprojekt-pro-volontersku-diyalnist-u-zakladah-osviti-detali-305790/> (accessed February 16, 2022).
4. Kovalenko, I. E. (2023) Kontseptual'ni zasady stvorennia shkoly volonteriv v umovakh tsyfrovoi transformatsii. [Conceptual principles of creating a school of volunteers in conditions of digital transformation]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of the Modern Pedagogue*, no. 6 (213), pp. 12–17 (in Ukrainian).
5. Kokhan M. O., Gnylyanska L. Y., Golovnev V. I. (2024) Rozvytok lyuds'koho kapitalu ta dosyahnennya sotsial'noyi zhurtovanosti v umovakh formuvannya stratehichnoho potentsialu ta dynamichnykh zmin [Human capital development and achievement of social cohesion in the context of strategic potential formation and dynamic changes]. *Economy and society*, no. 59. (in Ukrainian).
6. Pylypenko Yu. I., Shvets' A. S. (2023). Liuds'kyj kapital: sutnist' ta faktory rozvytku [Human capital: the essence and factors of development]. *Ekonomichnyy visnyk – Economic Bulletin*, no. 2, pp. 15–21. (in Ukrainian).
7. Pohribna, V. L. (2015). Volonterstvo yak sotsiokulturnyi fenomen: epistemolohichni ta aksiolohichni aspekty analizu [Volunteering as a socio-cultural phenomenon: epistemological and axiological aspects of analysis]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho» – The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University*, 4(27), 185–196 (in Ukrainian).
8. Samborska O. Yu. (2019) Lyudskyy kapital yak faktor ekonomichnoho zrostannya [Human capital as a factor of economic growth]. *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 64–72. (In Ukrainian).
9. 10 najpopuliarnishykh napriamkiv ekolohichnoho volonterstva [The 10 most popular areas of environmental volunteering]. *Ekodiia – Ecoaction*. Available at: <https://ecoaction.org.ua/eko-volonter-10.html> (accessed February 16, 2022).